

OCENA PRACY HABILITACYJNEJ I DOROBKU NAUKOWEGO DR DOROTY RUDNICKIEJ-KASSEM

1. Przebieg drogi naukowej

Dorota Rudnicka-Kassem (ur. 1953 r. w Krakowie) ma wyjątkowo dobre przygotowanie do pracy i prowadzonych badań z zakresu – najszerzej rzecz ujmując – cywilizacji muzułmańskiej i jej relacji z kulturą Zachodu. Ukończyła bowiem w 1977 r. studia z filologii arabskiej na Uniwersytecie Jagiellońskim, następnie podjęła pracę jako asystent w Instytucie Filologii Orientalnej krakowskiej wszechnicy, by od 1984 r. kontynuować studia doktoranckie w Institute of Islamic Studies na Uniwersytecie McGill w Montrealu. Tutaj uczestniczyła w seminariach i zajęciach z zakresu historiografii i współczesnej literatury arabskiej, dziejów islamu i jego instytucji, głównie u profesorów Donalda P. Little'a, A. Ūnera Turgaya, Sajida Alwiego i Issa J. Boullata, a w 1992 r. uzyskała doktorat filozofii na podstawie pracy o treściach społecznych współczesnego dramatu egipskiego (na przykładzie Yūsufa Idrīsa Playsa). Następnie przez pięć lat pracowała w Instytucie Studiów Islamistycznych Uniwersytetu w Montrealu, a po powrocie do kraju – na Uniwersytecie Jagiellońskim (Instytut Filologii Orientalnej, Instytut Studiów Regionalnych, Instytut Bliskiego i Dalekiego Wschodu), Papieskim Uniwersytecie Jana Pawła II i Krakowskiej Akademii im. A. Frycza Modrzewskiego. Jako dydaktyk i wykładowca prowadziła ćwiczenia i wykłady oraz seminarium licencjackie (wypromowała ok. 100 licencjatów).

2. Charakterystyka dorobku naukowego

Dr Dorota Rudnicka-Kassem dość wcześnie, bo już w 1979 r., czyli dwa lata po uzyskaniu magisterium filologii arabskiej, rozpoczęła twórczość naukowo-pisarską. A choć ma doskonałe przygotowanie i szerokie kontakty naukowe, jej dorobek – mimo że liczba nie jest najważniejszym wyznacznikiem osiągnięć naukowych – nie wydaje się obfity, albowiem opublikowała dotąd 3 książki, 6 rozdziałów w pracach zbiorowych (od 6 do 18 stron), 25 artykułów naukowych oraz 13 recenzji w czasopismach punktowanych. Wypada wszak zaznaczyć, iż zdecydowana większość tych prac ukazała się w języku angielskim, co gwarantuje ich międzynarodową recepcję. Komplementarnym zaś dopełnieniem tego typu aktywności Habilitantki jest dość zróżnicowana działalność popularyzatorska (wywiady i audycje radiowe), a także – co należy postrzegać w kategoriach wyjątkowej fachowości i

wysoko ocenianych kompetencji – udział w licznych sympozjach, międzynarodowych projektach badawczych i szkoleniowych.

Próbując scharakteryzować stypologizowany przez samą dr D. Rudnicką-Kassem w trzech fundamentalnych blokach tematycznych jej dotychczasowy dorobek, warto najpierw zauważyć, iż Autorka swoje badania rozpoczęła od stworzenia solidnych podstaw do dalszych przedsięwzięć na drodze do sukcesywnego rozpoznawania, zgłębiania i odpowiedniego odczytywania cywilizacji muzułmańskiej. Idzie mianowicie o język i literaturę arabską, która na przykładzie twórczości dramatycznej Tawfika al-Hakīma i Yūsufa Idrīsa stała się nie tylko drogą wejścia w świat niezwykle bogactwa tematycznego i zróżnicowanych form artystycznego przekazu, lecz nade wszystko komplementarnej interpretacji złożonych problemów historycznych, politycznych i społecznych, ukazanych przez twórców wyraziście zaangażowanych w codzienność rzeczywistości arabskiej. Trzeba było – a w tej materii Habilitantka wykazała się godną podziwu dojrzałością i obiektywizmem badawczym – niemałego krytycyzmu tudzież takiej samej wiedzy oraz umiejętności panoramicznego rozpoznania bogactwa kontekstu, by pod powłoką literackich konstrukcji językowych oraz odpowiednio dobranych i niekiedy nad wyraz wyostrzonych typów bohaterów odnaleźć rzeczywisty obraz i ocenę panującego porządku społeczno-politycznego pośród społeczności egipskiej. Co więcej, Autorka w publikacjach z tego zakresu przekonująco ukazała proces ewoluowania świadomości i postaw społeczeństwa egipskiego lat 50. i 60. ubiegłego wieku, co miało olbrzymie znaczenie nie tylko dla tego kraju, lecz także całego świata arabskiego.

Właśnie w takim kontekście – jak się wydaje – należy szukać genezy kolejnego, bardzo istotnego nurtu pisarsko-badawczego w aktywności naukowej D. Rudnickiej-Kassem, dotyczącego islamu i historii cywilizacji muzułmańskiej. Dodatkową okolicznością, lecz jakże znamiennej w tym procesie, generującą z jednej strony panoramiczne spojrzenie na tego typu zagadnienia, z drugiej zaś permanentne poszerzanie przedmiotowego zakresu badań, są studia i praca wykładowcy na Uniwersytecie McGill, które w parze z odbytymi kursami i seminariami specjalistycznymi, konsultacjami z wybitnymi znawcami problematyki kultury i cywilizacji muzułmańskiej oraz bogatym zapleczem dokumentalno-bibliotecznym umożliwiły Habilitantce komplementarne spojrzenie na język, religię, historię i kulturę krajów Bliskiego Wschodu. Dała temu wyraz w kilku solidnie udokumentowanych publikacjach; bodaj w charakterze swoistego *pars pro toto* można tu potraktować jej książkę pt. *From the Richness of Islamic History* (Z bogactwa historii islamu), która w zamierzeniach Autorki ukazuje kulturowe bogactwo muzułmańskich dziejów na przykładzie dość luźno dobranych problemów. A tworzą je zarówno postaci z kręgu islamu, jak i pewne wydarzenia, procesy i

zjawiska wpływające wydatnie na bogactwo i różnorodność całego spektrum cywilizacji muzułmańskiej. Stąd krytyczny przegląd historiografii poświęconej Prorokowi Mahometowi (s. 15-29), egzemplifikacja charyzmatycznych polityków i przywódców zatroskanych o stworzenie silnego państwa w Egipcie (s. 31-42, 83-98) oraz muzułmańskich filozofów i teologów kształtujących ortodoksję islamską (s. 43-56), a także zagadnienia związane z szeroko rozumianą dyplomatyką, prawem islamskim i architekturą (s. 57-70, 71-81). Całe bogactwo historii islamu – jak dowodzi Autorka w przybliżonej tu książce oraz pokrewnych artykułach – zasadza się na jedności i różnorodności. Jedność tworzą język i religia, albowiem islam bazuje na języku arabskim, a jest to język *Koranu*, tradycji Proroka i modlitw, łączący wszystkich muzułmanów, jakże dziś zróżnicowanych pod względem etnicznym i kulturowym. „W ciągu bowiem historycznego rozwoju – jak konstatuje D. Rudnicka-Kassem – cywilizacja muzułmańska harmonijnie połączyła wpływy arabskie, perskie, tureckie, greckie, rzymskie, egipskie, indyjskie, chińskie i wiele innych” (s. 9, 121-122), a w tym tkwi właśnie owa charakterystyczna różnorodność.

Przywołaną i pokrótce scharakteryzowaną powyżej książkę zamyka rozdział zatytułowany *Islam and Christianity: The History of Reciprocal Relations during the Classical and Medieval Period* (Islam i chrześcijaństwo: Historia wzajemnych relacji doby klasycznego średniowiecza), będący w gruncie rzeczy wyrazistym łącznikiem i przejściem do kolejnego wielkiego tematu badawczego Habilitantki, którym jest historia dialogu międzyreligijnego i międzykulturowego. O takiej zależności przekonuje nie tylko problematyka rozprawy habilitacyjnej – o której nieco dalej – ale także fakt, iż cały ten rozdział (s. 99-119) in extenso znalazł się w pierwszym rozdziale opiniowanej tu pracy habilitacyjnej (s. 19-40).

3. Ocena rozprawy habilitacyjnej

Choć już od dłuższego czasu dr Dorota Rudnicka-Kassem zajmuje się problematyką dialogu międzyreligijnego, a zwłaszcza historią relacji chrześcijańsko-muzułmańskich, swego rodzaju podsumowaniem i metodologicznym uporządkowaniem tego nurtu aktywności jest przedłożona tu praca habilitacyjna pt. *John Paul II, Islam and the Middle East* (Jan Paweł II, islam i Bliski Wschód) z wyraźnym wskazaniem w rozwinięciu tytułu na rolę polskiego papieża w tym procesie: *The Popes's Spiritual Leadership in Developing a Dialogical Path for the New History of Christian-Muslim Relations* (Duchowe przywództwo papieża w kształtowaniu metody dialogu na nowy etap w historii stosunków chrześcijańsko-muzułmańskich). By zatem należycie i w miarę komplementarnie ukazać rolę Jana Pawła II w

dialogu z islamem i z muzułmanami, Autorka zupełnie słusznie (pytanie: czy potrzeba było na to aż dwóch rozdziałów?) zanalizowała najpierw etapy postrzegania islamu przez chrześcijaństwo (s. 19-52), akcentując przede wszystkim nastawienie Kościoła katolickiego na dialog, wynikający z encyklik Jana XXIII i Pawła VI oraz nauczania II Soboru Watykańskiego. A choć trzeba przyznać słusność Habilitantce, gdy twierdzi, że wkład Karola Wojtyły w soborowe obrady i wypracowany model rozumienia i odczytania miejsca człowieka we współczesnym społeczeństwie w kontekście duszpasterskiej misji Kościoła był niemały, nie sposób zrozumieć w dokumentowaniu tej tezy pominięcia kluczowego opracowania na ten temat, jakim jest źródłowa książka Roberta Skrzypczaka pt. *Karol Wojtyła na Soborze Watykańskim II. Zbiór wystąpień* (Warszawa 2011).

Trzy pozostałe rozdziały opiniowanej tu pracy są w całości poświęcone papieskiemu dialogowi z muzułmanami oraz ukazaniu, w jaki sposób ów otwarty międzyreligijny sposób komunikacji i interakcji posłużył Janowi Pawłowi II jako skuteczne narzędzie w jego zaangażowaniu na rzecz rozwiązania problemów Bliskiego Wschodu. Odwołując się do papieskiego nauczania, wymownych gestów i zupełnie nowatorskiej postawy Pontifexa, Autorka charakteryzuje i odpowiednio interpretuje jakże czytelne etapy prowadzonego przez Ojca Świętego dialogu. Jest to najpierw czas od wyboru na Stolicę Piotrową do roku 1980, polegający na próbach uchwycenia istoty historii stosunków chrześcijańsko-muzułmańskich, a zwłaszcza praktycznym urzeczywistnianiu wskazań *Vaticanum Secundum*. Etap drugi, czyli lata osiemdziesiąte minionego wieku, określa Habilitantka jako doniosłe i konsekwentne wołanie Papieża w wymiarze powszechnym o potrzebie prowadzenie międzyreligijnego dialogu. Trzeci zaś etap na drodze kształtowania dialogu przez Jana Pawła II, przypadający na lata dziewięćdziesiąte i aż po kres pontyfikatu, charakteryzował się wyjątkowo aktywnym zaangażowaniem papieża Wojtyły w łagodzenie napięć politycznych i religijnych na Bliskim Wschodzie. Służyły temu – jak chce Autorka – usilne apele kierowane do wyznawców judaizmu, chrześcijaństwa i islamu o pokojowe współistnienie w Ziemi Świętej, a także nie do przecenienia w tym procesie wizyty duszpasterskie Ojca Świętego w muzułmańskich krajach Bliskiego Wschodu, mające na celu m.in. umocnienie w wierze mniejszości chrześcijańskich (głównie katolików), inspirowanie i wspieranie dialogu między chrześcijanami a muzułmanami, jak również stymulowanie współpracy w różnych dziedzinach życia społecznego. Tylko taka koegzystencja, budowana na prawdzie, sprawiedliwości, miłości i wolności, może i powinna stanowić przeciwwagę dla zdecydowanie potępionych przez Biskupa Rzymu aktów terrorystycznych i interwencji zbrojnych nie tylko w tym regionie. Znać to – co składa się po większej części na ostatni

rozdział rozprawy – w dążeniach papieskich do złagodzenia konfliktu palestyńsko-izraelskiego i rozwiązania problemu uznania państwowości Palestyny, tudzież całego wachlarza wysiłków dyplomatycznych w akcji „Nie dla wojny”, a zwłaszcza silnego sprzeciwu wobec wojny w Libanie, wojny w Zatoce Perskiej (1991 r.) i interwencji zbrojnej w Iraku (2003 r.).

Cokolwiek by zatem powiedzieć o scharakteryzowanej powyżej rozprawie habilitacyjnej dr Doroty Rudnickiej-Kassem, trzeba podkreślić, iż stanowi ona próbę przedstawienia i integralnego zinterpretowania wizji tworzenia przez Jana Pawła II odpowiednich relacji międzyludzkich o odmiennych principiach religijno-kulturowych. W dążeniach tych – jak wynika z analiz i konstatacji Autorki – papież postrzegał realia współistnienia różnych narodów nade wszystko z perspektywy świadka i obrońcy ludzkiej godności, w nadziei – wbrew pesymistycznym prognozom – na lepszą przyszłość. Stąd też nadrzędną wartością i powszechnym dobrem winien być pokój, który jest darem Boga. A prowadzi do niego dialog oraz prymat wartości etyczno-moralnych (duchowych) nad doraźnymi korzyściami gospodarczo-ekonomicznymi i politycznymi. Dość dobrze udokumentowana taka teza wydaje się znaczącym osiągnięciem badawczym Habilitantki, podobnie jak wysoko należy też oceniać wprowadzenie do światowego obiegu (nauki) literatury polskiej, która w tym temacie jest dość obszerna. Autorka bowiem, prezentując swoje ustalenia w języku angielskim i odwołując się dość często do polskojęzycznego stanu badań w tej mierze, popularyzuje tym samym rodzimą myśl teologiczno-historyczną. Z pewnością ów przekaz wybrzmiałby bardziej wiarygodnie, a zarazem dobitniej, gdyby Autorka wykorzystwała też inne, o doniosłych ustaleniach, pozycje bibliograficzne, w tym m. in. prace A. Skowronka (*Muzułmanie i chrześcijanie - partnerzy dialogu*, „Studia Theologica Varsaviensia” 25(1987) nr 2, s. 47-64), Ł. Kamykowskiego (*Pojęcie dialogu w Kościele katolickim. Wnioski z doświadczeń Kościoła w XX wieku*, Kraków 2003), J. Nosowskiego (*Chrześcijaństwo i islam. Konfrontacje, współistnienie, dialog*, „Przegląd Orientalistyczny” 50(1998) nr 1-2, s. 3-20), H. Zimonia (*Dialog międzyreligijny w świetle współczesnego nauczania Kościoła*, „Nurt SVD” 32(1998) nr 2, s. 23-39). Nadto warto było odwołać się do prac: L. Gardeta (*Islam a chrześcijaństwo*, w: *Kościół na drodze spotkania z Trzecim Światem*, Warszawa 1971), J. Hennigera (*Dialog chrześcijańsko-islamski po Soborze Watykańskim II*, „Zeszyty Misjologiczne ATK” 4(1982), s. 209-215) czy H. V. Vrooma (*No Other Gods. Christian Belief in Dialogue with Buddhism, Hinduism and Islam*, Grand Rapids 1996).

Wprawdzie dla Autorki podstawą do analiz były źródła (nazwane tu: źródła pierwotne – primary sources), czyli wybrane teksty nauczania Jana Pawła II, lecz zdumiewać musi korzystanie z ich wersji internetowej zamiast wiarygodnych i autoryzowanych wydań seryjnych. A wystarczyło sięgnąć do wersji polskiej (Jan Paweł II, *Dziela zebrane*, t. 1-16, Kraków 2006-2009) czy jeszcze lepszej i pełniejszej wersji włoskiej (*Insegnamenti di Giovanni Paolo II*, t. 1-28, Watykan 1979-2006). Z pewnością wiele uzupełnień i niezbędnych uściśleń wniosłyby do opracowania konsultacje przeprowadzone w Instytutach Jana Pawła II w Rzymie bądź w Lublinie, przy jednoczesnym wykorzystaniu ich bogatej dokumentacji.

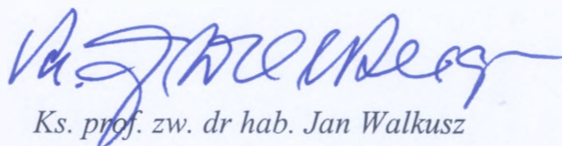
Dorota Rudnicka-Kassem treścią swej rozprawy habilitacyjnej uczyniła dialogiczną postawę Jana Pawła II w relacjach chrześcijańsko-muzułmańskich. Ujęcie jednak zagadnienia i sposób prezentacji materiału generuje wszak pewne wątpliwości i opinie z gruntu polemiczne. Po pierwsze, tytuł pracy nie w pełni przystaje do treści, albowiem dwa pierwsze rozdziały (s. 19-81, czyli bez mała połowa książki), choć stanowią kapitalny, ciekawy i metodologicznie dobrze rozpracowany problem od strony analizy historycznej, nie mieszczą się w przedziale chronologiczno-przedmiotowym opracowania. Po drugie, pewne wątpliwości budzi samo pojęcie dialogu. Jeśli przyjąć, że (w znaczeniu ogólnie stosowanym) dialog ma na celu wzajemne konfrontacje i zrozumienie poglądów, a także współdziałanie w zakresie wspólnego (tu obustronnego) poszukiwania prawdy, obrony wartości ogólnoludzkich i współpracę na rzecz sprawiedliwości społecznej i pokoju, to zabrakło nieco w pracy owej postawy „drugiej strony”. Dialog bowiem zakłada współdziałanie (zaangażowanie) dwóch stron i dlatego można mieć delikatne pretensje do Autorki (notabene dobrze przecież znającej język arabski), że nie odwołała się do opracowań i opinii prasowych środowisk muźulmańskich, odzwierciedlających ich reakcje na przedsięwzięcia Papieża. Ponadto – jak wolno sądzić – Habilitantka postrzega dialog zasadniczo w wymiarze horyzontalnym, podczas gdy Jan Paweł II traktuje go znacznie szerzej, tzn. wertykalnie i horyzontalnie, bo według niego dialog od początku jest przede wszystkim dialogiem zbawienia.

Mimo zgłoszonych powyżej uwag i sugestii – w istocie szczegółowych i bardziej pod dyskusję – tudzież pojawiających się w recenzowanej pracy niekiedy kuriozalnych sformułowań (np. (...) it was important to place it [dialogu – przyp. J. W.] in the context of the changes in the attitude of the Catholic Church towards Christians as introduced by the Second Vatican Council, s. 15), należy ją postrzegać w kategoriach znaczącego przyczynku do współczesnej historiografii i swoistego podsumowania dotychczasowych badań dr Doroty

Rudnickiej-Kassem. Opracowanie bowiem ma charakter interdyscyplinarny i jako takie wymagało od Autorki dobrej znajomości historii, historii kultury, religioznawstwa i teologii. A choć prawdą jest, iż tematyka dysertacji jest dość bliska całemu dotychczasowemu nurtowi badawczemu Habilitantki, należy odczytać to w kategoriach niezwykle pozytywnych i pożytecznych dla procesu rozpoznania historii dialogu międzyreligijnego. Autorka bowiem, prowadząc sukcesywnie swoje badania, coraz bardziej zakreślała krąg problematyki i wachlarz stawianych pytań, aczkolwiek koncentrowała się – jak nad wyraz przekonuje jej dotychczasowy dorobek – zasadniczo na bardzo szczegółowych zagadnieniach na styku przeobrażeń politycznych, społecznych, kulturalnych i religijnych. Stąd po żmudnych poszukiwaniach, przeprowadzonej kwerendzie, stawianych hipotezach roboczych i nieodzownych analizach porównawczych (na zasadzie swoistego przygotowania przedpoła), mogła z całą odpowiedzialnością zdobyć się na zaproponowaną rozprawę.

4. Wniosek

Uważam zatem, że ocena całościowego i omówionego tu dorobku naukowego dr Doroty Rudnickiej-Kassem, wzbogaconego rozprawą habilitacyjną, kwalifikuje ją do przeprowadzenia przewodu habilitacyjnego.

Ks. prof. zw. dr hab. Jan Walkusz

Lublin, 4. 07. 2014 r.